

RELIGII FILOZOFIA W UJĘCIU ZDYBICKIEJ – sformułowana przez Z. J. Zdybicką w ramach lubelskiej szkoły filozoficznej interpretacja religii, ukazująca religię jako realną relację międzyosobową, występującą z uwagi na sytuację egzystencjalną człowieka (przygodność istnienia i jego wymiar transcendentalny, który wyraża się w poznaniu intelektualnym, miłości i wolności) oraz realnie istniejącego Boga.

BADANIA NAD RELIGIĄ. Religia jest przedmiotem różnych nauk. Powstały liczne teorie religii, a ona sama jest rozmaicie pojmowana, interpretowana i oceniana. Stanowi przedmiot nie tylko wiedzy (nauki), ale i działania (polityki). Od jej oceny zależy los samej religii, jak i los człowieka – kształt i sens ludzkiego życia. Obecnie zakwestionowano prawdziwość religii i usiłuje się ją zwalczać. Wielkim wyzwaniem kultury współczesnej jest uzyskanie pełnej wiedzy o człowieku. Z prawdą o człowieku wiąże się bowiem integralnie prawda o religii. Wielu uczonych i filozofów podjęło to wyzwanie. Dzięki ich pracy istnieją różne nauki o religii, wśród nich f. r. Ale tak jak nie ma jednej filozofii, tak też i nie ma jednej f. r. Zależy to od charakteru refleksji filozoficznej, zwł. zaś od jej celu. Wpływ na to ma także sam fakt wielości i bogactwa religii oraz różnorodności ludzkich zainteresowań.

Rozwój filozoficznej refleksji nad religią datuje się szczególnie od czasów Oświecenia. F. r. pojawia się w ramach różnych nurtów i szkół filozoficznych, widoczna jest zwł. w neokantyzmie, fenomenologii i filozofii analitycznej. Z uwagi na kryterium miejsca wyróżnia się f. r. kontynentalną i anglosaską. Do pierwszej zalicza się m.in. f. r. transcendentalistyczną, fenomenologiczną, hermeneutyczną i humanistyczną. Drugą zaś stanowi analityczna f. r., która zdominowała współczesne filozoficzne podejście do religii.

Istnieje wiele sposobów badania religii: humanistyczne, filozoficzne i teologiczne. Jednakże badanie filozoficzne jawi się jako podstawowe, kładzie bowiem podwaliny pod inne sposoby badania religii oraz pozwala je oceniać. F. r. jest często uprawiana bądź eklektycznie (przez łączenie informacji z różnych filozofii), bądź w powiązaniu z teologią, czy wreszcie w ramach tzw. teodycei.

SPECYFIKA FILOZOFII RELIGII. Fakt religii jest głównym przedmiotem badań naukowych Zdybickiej, przedstawicielki lubelskiej szkoły filozoficznej, twórczyni tzw. klasycznej koncepcji f. r. Zdybicka twórczo uprawia f. r. i prowadzi refleksję epistemologiczno-metodologiczną nad sposobem uprawiania f. r. – nad tym, jak czynią to inni i nad tym, jak czynić to należy. Splatają się u niej refleksja przedmiotowa z metapredmiotową. Rozważeniu kwestii samej f. r. jako postaci i części filozofii poświęciła liczne studia. W pracy *Człowiek i religia* (Lb 1977, 1993²; nowe wyd. Lb 2006) prezentuje jedyną realistyczną interpretację religii we współczesnej literaturze nurtu filozofii klasycznej. Swoją koncepcję określa jako metafizyczną teorię religii, teorię realistyczną bądź klasyczną. Wskazuje na jej przedmiot, metodę, cel, miejsce wśród dyscyplin filozoficznych, stosunek do innych nauk o religii, główny problem (pytanie), wewnętrzną strukturę, motywy jej uprawiania oraz uzyskane rezultaty.

F. r. w ujęciu Zdybickiej jest częścią filozofii określanej jako filozofia klasyczna. Znamionuje ją przede wszystkim swoista autonomiczność epistemologiczna, płynąca z posiadania własnego przedmiotu badania (to, co realnie istnieje), metody (uniesprzeczniania bytu) oraz celu (ostateczne wyjaśnienie bytu).

Podstawową dyscypliną filozofii klasycznej jest metafizyka. Dzięki niej można wyznaczyć przedmiot filozoficznego badania w ogóle (jako specyficzny dla filozofii), wypracować określonego sposobu badania (metody) oraz wskazać teoretyczny cel poznania. Poprzez analizy metafizyczne dochodzi się do ostatecznego wyjaśnienia bytu jako bytu, które stanowią teoria Absolutu (Boga) i teoria partycypacji. W ramach badania metafizycznego wypracowuje się aparaturę pojęciową (język, terminy) i uznaje tezy (twierdzenia) o rzeczywistości.

Rzeczywistość stanowią różne byty, o różnym sposobie bytowania i treściach. Z uwagi na swoją naturę i ludzkie zainteresowania mogą być one przedmiotem filozoficznego badania różnych dziedzin filozofii. Przedmiotem badań filozoficznych jest zatem zarówno sam człowiek, jak i religia. Filozofia klasyczna składa się z wielu dyscyplin filozoficznych, ale zarazem stanowi

jedność – z uwagi na analogicznie pojęty przedmiot badania, metodę i jeden cel. Wśród filozoficznych dyscyplin występuje logiczna kolejność ich uprawiania. F. r. w ujęciu Zdybickiej nie stanowi tzw. „filozofii pierwszej”. U jej podstaw stoją bowiem i metafizyka ogólna, i filozofia człowieka. Czerpie z nich zarówno określone rozumienie filozofowania, jak i wiedzę o bycie i o człowieku. Spośród innych dyscyplin filozoficznych wyodrębnia ją przede wszystkim własny przedmiot badania, który stanowi zarazem jej punkt wyjścia. Jest nim fakt religii. W tak rozumianej f. r. ujmuje się go metafizycznie – w aspekcie bytowania (istnienia), i stosuje do niego metafizyczną metodę, tj. usiłuje się określić jego sposób bytowania oraz wyjaśnić ostatecznie sam fakt istnienia przez wskazanie na jego czynniki (przyczyny) ontyczne. F. r. w punkcie wyjścia odwołuje się do doświadczenia (wewnętrznego i zewnętrznego), w którym dany jest ów fakt religii (fakty religijne). Choć jest niezależna od szczegółowych nauk o religii, to jednak uwzględnia ich wyniki, jako swoiste dane do zbadania. Nauki te dostarczają jej empirycznego materiału do utworzenia własnego pojęcia religii. W danych tego doświadczenia odkrywa się – dzięki intuicji intelektualnej – to co istotne (istotę) dla religii jako religii. Religia jawi się jako swoista relacja (odniesienie) człowieka (osoby) do Transcendensu. Tak pojęta religia stanowi dla Zdybickiej podstawowy fakt, który domaga się filozoficznej interpretacji i wyjaśnienia. Zasadniczy problem f. r. Zdybicka formułuje w postaci pytania – czym jest i dlaczego istnieje religia? Uzupełnia go kolejnymi pytaniami: o to czym – kim jest przedmiot aktów religijnych i czy realnie istnieje, o źródła i funkcje religii, rolę jaką ona pełni w ludzkim życiu indywidualnym, społecznym i kulturze.

ETAPY BADAŃ FAKTU RELIGII. Zdybicka wyróżnia w f. r. 3 etapy rozważań: 1) stwierdzenie istnienia faktów religijnych – co dokonuje się w oparciu o doświadczenie wewnętrzne i zewnętrzne; gromadzi się empirycznego materiał do dalszych badań; 2) analiza danych tego doświadczenia i uchwycenie w nich tego, co konieczne (istotne); religia jawi się jako odniesienie się (relacja) człowieka do Boga; 3) wyjaśnienie już zdeterminowanego faktu religii jako relacji: aby tego dokonać, trzeba filozoficznie poznać oba człony tej relacji – człowieka i Boga. Wymaga to

zaangażowania wiedzy z zakresu antropologii filozoficznej (kim jest człowiek, jakim bytem, co to znaczy, że jest osobą), teorii bytu Absolutnego i teorii partycypacji.

Zdybicka w f. r. odwołuje się do antropologii filozoficznej w zakresie teorii człowieka jako bytu osobowego oraz teorii bytu Absolutnego jako Osoby (Boga). Odniesienie f. r. do antropologii pozwala ostatecznie wyjaśnić fakt religii przez wskazanie na byt ludzki i byt boski (Absolut), jako na właściwe przyczyny fenomenu religii

W swojej f. r. bierze pod uwagę współczesny stan badań nad religią – wszystkie wielkie jej teorie, korzysta z ich cząstkowych metod, analiz i pojęć; czerpie z przemyśleń wielu różnych teoretyków religii. W ten sposób chce ubogacić filozofię klasyczną, poszerzyć jej empiryczną bazę, otworzyć ją na to, co we współczesnej f. r. jest wartościowe i prawdziwe. Bierze pod uwagę zwł. teoretyczny dorobek fenomenologii religii. Dokonując zasadniczego, krytycznego przeglądu i klasyfikacji współczesnych filozoficznych teorii religii, uważa je za niewystarczające i często błędne oraz niebędące w stanie udzielić pełnej i poprawnej odpowiedzi na główne pytanie f. r. – czym jest i dlaczego istnieje religia. W dyskusji ze współczesną f. r. zwraca uwagę na to, że filozofia ta nie dysponuje odpowiednią perspektywą epistemologiczno-metodologiczną, zwł. w kwestii istnienia, poza świadomością religijną przedmiotu odniesienia religijnego – Boga. Jedynie filozofia klasyczna (bytu) dąży do poznania i wyjaśnienia rzeczywistości przez wskazanie na jej ostateczne czynniki ontyczne; ukazuje czynniki konieczne wewnętrzne i zewnętrzne wszystkiego, co istnieje. Taką filozofią jest metafizyczna f. r., stanowiąca zarazem część (dziedzinę) filozofii rozumianej klasycznie. Jest dyscypliną odrębną w stosunku do metafizyki i antropologii, ale w ostatnim etapie wyjaśniania z nimi powiązaną. F. r. w ujęciu Zdybickiej stawia cele maksymalistyczne – poznanie pełnej prawdy o fakcie religii, w jej aspekcie bytowym.

PRÓBA OCENY. W ramach prowadzonych badań Zdybicka w swojej f. r. formułuje się i uzasadnia następujące twierdzenia dotyczące religii: 1) jest realnym osobowym i dynamicznym związkiem człowieka z osobowym

Bogiem; 2) ma nieusuwalne korzenie w ludzkim bycie, stąd człowieka należy określić jako *homo religiosus*; 3) jest koniecznym elementem samospelnienia człowieka; dzięki religii umacnia on i rozwija siebie; 4) jest podstawową i niezbywalną częścią kultury, chociaż się w niej nie wyczerpuje, stanowi natomiast jej zwornik, nadając jej ostateczny sens i kierunek; 5) przedmiotem aktów religijnych jest realnie istniejący, osobowy Bóg.

Filozoficzna wiedza uzyskana w ramach f. r. dopełnia filozoficzną wiedzę o Absolucie (Bogu) i człowieku, osiągniętą wcześniej w metafizyce i antropologii. Religia jest sposobem istnienia człowieka w kontekście osobowego Boga.

S. Janeczek, *Filozofia na KUL-u. Nurty – osoby – idee*, Lb 1998; M. A. Krapiec, *Religia w Zofii Józefy Zdybickiej filozoficznym wyjaśnieniu*, RF 47 (1999) z. 2, 5–11; P. Moskal, *Zofia Józefa Zdybicka USJK*, w: *Polska filozofia powojenna*, Wwa 2001, II 477–490; tenże, *F. r. w lubelskiej szkole filozoficznej*, w: *Polacy o religii. Od myślenia religijnego do filozofii*, Kr 2005, 243–252; R. Ptaszek, *F. r. Zofii Józefy Zdybickiej*, w: tamże, 253–268; A. Maryniarczyk, M. A. Krapiec, *Lubelska szkoła filozoficzna*, PEF VI 532–550; W. Dłubacz, *Zofia Józefa Zdybicka – filozof religii*, w: *Filozofia o religii*, Lb 2009, 17–25

Włodzimierz Dłubacz